

ПЕТРО ПАВЛОВИЧ

**ШЕВЧЕНКОВІ ДУМИ В ПІСНЯХ
СТЕПАНА РУДАНСЬКОГО**

I.

Степан Руданський „належить без сумніву, до найбільш талановитих українських поетів серед тих, що появилися по смерті Шевченка”.

Іван Франко’).

Не випадково ми знаємо ім'я великого поета і проща Тараса Шевченка з одним із найбільших українських поетів пошвенченкової доби — Степаном Руданським (1833—1873).

Знаємо ми його ім'я з Шевченком, бо Руданський був тим самим представником української інтелігенції, яка ще від студенської лави, в умовах ворожості до всього українського, пішла шляхами Тараса Шевченка — виразника дум і змагань трудового люду, що так жорстоко був покривджений російським царизмом, натхненника боротьби українського народу за свою волю та правду, борця проти рабства-кріпосництва, правдивого націоналіста, демократа і пророка України.

Під впливом творів Шевченка молодий поет Степан Руданський зростав ідейно, жив із своїм народом і все своє творче життя перебував у духовому єднанні з Шевченком.

Руданський не був епігоном Шевченка, як дехто з критиків його помилково вважає. Він зайняв місце в українській літературі як носій Шевченкових традицій, традицій народності, національної революційності, правдивого реалізму. Він мріяв, як і Шевченко, що колись прийде жаданна поля, „розкуються заковані люди”, «може, знову розв'яжуться зв'язані руки», але передчасна смерть склонила поета (йому було лише 40 років, як він помер) і доля не судила йому зайняти рівне місце в нашій літературі поруч з Шевченком, бо Шевченко був велетнем вже тоді, а Руданський лебедину пісню свою, раптово обірвав ..

— Трагедія геніяльного поета, котрому доля не давала виявити всіх своїх сил, котрому смерть холодною рукою замкнула уста, щоб він не заспівав своєї найбільшої пісні”).

Руданський не заспівав своєї найбільшої пісні, проте „слухачинні Степана Руданського не чотирнадцять, а сорок мільонів його

одномовців. Він же поруч Шевченка найбільше любий поет українського народу, одиниця, в якій найкраще відбилася доля і вдача загалу²)

Сто років тому мріяв поет про це:

...Заказують мені мою рідну мову. Заказує батько. Але в мене був прадід і прапрадід: вони мені не заказали. Не слухає батько моєї мови. — за то мене і по смерті, може, послухають штирнадцять мільйонів моїх ідномовців... Батько, може, не любить свої мови через те, що нею говорять у нас мужики. А ніби то в Московщині не говорять мужики по московськи? Да і чим ми лучче від мужика? — всі ми рівні і у Бога і у натури³).

Бог щедро нагородив Степана Руданського високим і незрівняним письменницьким талантом, але ж доля в поета була сувора і жорстока та не скупилася на біль та лихо.

Нужденне студентське життя, нещасливе кохання, самотність, несправедливість, заборона писати рідною мовою, глузування, цензурна заборона на його твори і нарешті невилікувана хвороба легенів-сухоти смертельно гнітили поета.

Для ілюстрації подаємо його автобіографічний вірш писаний в Петербурзі 12 січня 1858 року:

В славнім місті Петербурзі
Недалеко від Невки
Із болота виглядає
Хата бідної вдови.

Стара хата зо вдовою
Разом вік свій віджила.
Почорніла, похилилась
І в болото увійшла.

Увійшла по самі вікна...
В ганку сходи до сіней;
В сінях на бік похилились
Двое скривлених дверей...

І не:право — старій бабі
Смерть підписує патент,
А на діво — без копійки
Б'ється із нуждою студент.

Знає люта. Вітер свище.
Сніг по вікнах брязкотить.
Мороз душу обіймає,
Мороз тіло камінить.

А у хаті на постелі
У сурдуті і плащу
Сидить студент медицини
Другий місяць без борщу.

І живіт — як гріб заповся,
Облізає галюва...
І остання догоряє
Його свічка лойова.

І сидить він, поглядає
На похилену стіну:
Під стіною лежить череп.
Нема й кришки тютюну.

І стіння кругом чорніє...
Тільки лазять павуки,
Тільки сумно виглядають
Із шкалубин прусаки⁴⁾.

В таких умовах народжується муза поета. Його перші пісні. Степан Руданський пише „на-безбач, без надії, що колись вийде на люди; письменник ішов на-осліп, не маючи ні заохоти, ані поради, марнував без джцільного вжитку талант, знеохочувався і занепадав на силах у своїй самотині“⁵⁾

Занепадав, але не здавався і в цій боротьбі «він іноді відкладав меч-перо на бік, галдив козацький вус і сміявся своїм ворогам у вічі»⁶⁾

••

II.

Степан Руданський ще з раннього юнацтва захоплювався творами Шевченка. Всіма почуттями своєї ніжної душі „вбирав Шевченкові думи, читав селянам та студентам твори Тараса, мріяв, насолоджувався і, почав писати сам.

Не „мужичок могою“ промовляли до нього слова Шевченка. Близькими, як рідна мати, були для нього Тарасові поезії-пісні.

І тому не дивно, що молодий поет у своїх ранніх творах-ліричних піснях та баладах наслідує Шевченка, бо ж Шевченко відкрив йому „новий світ думок, пісень та змагань“⁷⁾.

Так, Руданський наслідує Шевченка, але у своїй творчій еволюції не стає пасивним наслідувачем. Він йде лише поруч з Шев

ченком і в міру свого таланту та формування національної свідомості своєї, хоче створити свис, ідивідуальне, близьке рідному покривдженому народові, створити пісню розпуки, пісню боротьби і пісню перемоги.

І щоб в цьому перекуміатися розглянемо ми якше одну частину літературного насліддя Степана Руданського — його пісні із втіленням дум Тараса Шевченка.

Про сирітську долю писав Шевченко:

Тяжко, важко в світі жити
Сироті без роду:
Нема куди прихилитися, —
Хоч з гори та в воду!

.....
Шукав долі в чужім полі
Та там і загинув.
Умираючи, дивквся,
Де сонечко сяє...
Тяжко, нажко умирати
У чужому краі!

(„Думка“, 1838)

В пісні „Чорний колір“ Руданський так маяє „життя чорне“ бідного сиротини:

І тепер я сиротою, —
То певная річ!
Нема серденьку покою,
Воно сумне, як порою
Осінняя ніч...

І чекає життя чорне
Сироту мене;

.....
І при грибі не заплаче
Ніхто в чужині,
Хіба чорний крук закрече,
Чорна хмарюнька заплаче
Доцем по мені.

(„Чорний колір“, 1854)

Пісня ця співзвучна з Шевченковою „Думою” і написана із широю душею та розумінням долі сиріт, — в яких і батьківщину ворог відняв.

Шука козак свою долю,
А долі немає.

Т. Шевченко, „Тече вода в синє море”, 1838.

Двадцять років пізніше в пісні „Не згадаю гадки” розкриває Руданський картину тогочасного життя на Україні:

Ой, світе мій світе!
Лушпина оріха!
Де твої розкоші,
Та де твоя втіха?

Нудно в тобі, як н неволі,
Тільки мука, тільки біль,
Ні волі, ні долі!...

В пісні „Над колискою” поет Руданський створив образ кріпачки, яка в розпуці ніщусь стижму немовляті-синові його майбутнє, співаючи над колискою:

А я, бідная, над колискою
Цілу ніч не здрімаю,
Про життя твоє нещасливе
Тобі пісню співаю.

Спи, дитя моє, ти життя моє!
Тільки щастя і долі!
Будеш цілий вік, як той чорний віл,
У ярмі і в неволі!

Рахом пізніше, значить 1858-го, Шевченко з революційним оптимізмом писав:

І скитсья їй той син Іван
І вродливий, і багатий,
Уже засватаний, жонатий —
На вольній, бачиться, бо й сам
Уже не панський, а на волі;
І на своїм неселім полі
Удвох собі пшеницю жнуть,
А діточки обід несуть.
Та й усміхнулася небога.

(«Сон»)

І хоч це був і мрійний сон, але в пізніших Шевченкових поезіях це був гострий протест і заклик до боротьби з ненавжним самодержавством. Мати-кріпачка в пісні Руданського так ще не мріяла.

— Пісень ліричних Руданського небагато, та всі вони мають високу стійкість артистичну, виявляючи хоч не дуже глибоке, та щире чуття, чесну та правдиву душу поета).

Академік Сергій Єфремов про них писав:

— Ще довго вони то будитимуть людей духом протесту, то ясним юмором звеселятимуть; ще довго їх слухатимуть, як сподіваюся автор, мільйони одкомовців Руданського. якому тільки нещаслива доля його власна й рідного краю не дала розгорнутись до тієї міри, до якої міг він силою свого таланту дійти.")

Хто не знає таких чудових ліричних пісень Степана Руданського, як „Ти не мия", „Мене забудь", „Чорний колір", „Ой, чому ти не літася", „Зозуля", „Повій, вітре, на Україну" тощо.

В наслідок пішли вони і стали народними піснями. Піснями мелодійними, оповитими смутком народної долі, прхтими та ширими. І ще й досі, мало хто знає про їх автора.

Не треба ні повторювати, ні порівнювати ліричних пісень Руданського з Шевченковими. Треба ствердити тільки, що в ліричних піснях поета Руданського вплетені та золотом оздоблені думи Тараса Шевченка.

III.

Особливо яскраво бачимо ми Шевченкові пророчі думки в піснях Степана Руданського на історично-соціальну тему, а саме: «Могіла», «Пісня Хмельницького», «Псалма 136», «Та гей, бики!», «Україно, Україно!».

Могилами борців за волю України вкрита земля.

В степах, де гриміла
Козацькая сила,
Від світа, потопа
Лежала могила,...
Де була калина,
Там нап'ята буда...
На верху могли
Чорнобилью груда...

І димить чорнобиль,
Закн запалає...
І „Вічну пам'ять”
Божий птах співає...

(„Могила”, 1857)

Поет журиться тим, що славні могили чорнобилем вкри-
паються, зорюються вони тяжкими плугами, зникають стежки
до них.

Слова пісні Руданського перегукуються з Шевченком:

Над землею летять літа,
Дніпро висихає,
Розсипаються могили,
Високі могили —
Твоя слава... і про тебе.
Старче малосильний,
Ніхто й слова не промовить,
Ніхто й не покаже,
Де ти стояв? чого стояв?
І на сміх не скаже!

(«Чигирине, Чигирине», 1844)

В «Пісні Хмельницького» Руданський має історичні дні
наших визвольних змагань у XVII столітті. Пост кличе братів-
козаків сідлати коней, тримати шаблюку в залізних руках і нищівно
гримити ворога:

Нехай знову брязне шаблюка стальная
В козацьких залізних руках!
Нехай знову ляжуть ворогові кості
Могилами в наших степах!
А лилька-гілубка нехай не згасає,
Палить вражі замки кругом!
Нехай порог знає, повік пам'ятає —
Знушатися над козаком!..

(„Пісня Хмельницького”, 1857)

Вогонь Шевченкових покликів до боротьби з ворогами
України горить в цій пісні Руданського.

В 1858 році Руданський пише свою пісню «Псалма 136»¹⁾ пов'язуючи в ній трагічну сторінку біблійної історії з нашими днями.

Тридцять років до появи, забороненої царською цензурою, „Псалми 136“ Руданського, Шевченко написав свої невмирущі „Давидові Псалми“, які також були суворо заборонені царською владою.

Ось, як закінчується „Псалма 136“:

РУДАНСЬКИЙ:

Ти спом'яни, як ворог тяжкий
Невинні душі губивав!
Як руйнував Твою святиню
І над руїнами кричав:
— Копайте стіни Русалима!
Нісчте Бога і людей...
Ведіть в неволю молодята!
І ріжте старців і дітей! —
Щасливий будь, хто вам відплатить,
Хто й ваші діти розпове,
І зю сміхом без серця й жаяю
О перший камінь розіб'є.

(1858)

ШЕВЧЕНКО:

І Господь наш вас пам'яне,
Едомські діти,
Як кричали ви: — Руйнуйте,
Руйнуйте, паліте
Сіон святий! — Вавилоня
Дщере окаянна!
Блаженний той, хто заплатить
За твої кайдани.
Блажен! блажен! Тебе злая,
В радості застане
І розіб'є дітей твоїх
О холодний камінь.

(1845)

В поета Руданського пробуджується віра в перемогу над лихом. В році 1859 він пише свою алегоричну пісню „Та гей, бики!“ Поет пірить, що:

..... Зерно поспіє
 (Жилле золотом поля,
 І пухече ізнову медом
 І молоком свята земля.
 І все мине, що гірко було,
 Настануть дивні роки:
 Чого ж ви стали, мої діти?
 Пора настала! Гей, бики!

Такі сподівання бачимо ми в жемі Шевченка: „Подражєнія ісаї“, глава 35 (1859), що була написана лише кілька місяців перед тим, з повною вірою, що прийде незабаром „веселая воля і спочинуть невольничі утомлені руки, і коліна одпочинуть, кайданами куті!“

Виховуючись на літературній спадщині Тараса Шевченка, молодий пост-студент Петербурзької Медично-Хірургічної Академії Степан Руданський, пиказує себе вірним наслідком Шевченкових кличів — ставати негайно, „та тільки скоріше“, до боротьби за правду та волю України.

Підтвердження цих слів ми знаходимо в пісні Руданського «Україно, Україно!».)

.....
 — Україно, Україно,
 Моя рідна мати!
 Чи ще довго над тобою
 Будуть панувати?
 .....
 — Твоя слава — у могилі,
 А воля в Сибірі.
 От що тобі, матусенько,
 Москалі зробили!
 — Гукни ж, гукни, Україно,
 Нещасная пдво!
 Може, діти на твій голос
 Обізвуться знову!

Може, знову розв'яжуться
Зв'язані руки,
Може, знову бряжчатимуть
Козацькі шаблюки!

.....

— Гукни ж, серце-Україно,
Та тільки скоріше...

(1860?)

Ця пісня Степана Руданського, як і багато інших його пісень ширилася серед простого люду, страшли самодержавство і ним були заборолені до друку та розповсюдження.

Розгляд невеличкої тільки частини літературної спадщини Степана Руданського показує, що його Пісні, блискуче єдналися з думами Великого Кобзаря України Тараса Шевченка.

І на завершення, треба пригадати слова земляка Руданського, забутого подільського поета Валеріяна Тарноградського:

Живі твої співи орлині,
Бо ж слово безсмертне, Кобзар.
Ти вмер, та не вмере на Україні
Пісень твоїх сонячний дар.")

Та й справді!

Не вмруть на Україні безсмертні пісні Тараса Шевченка.

Не вмруть на Україні і чудові пісні Степана Руданського.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іван Франко. Літературно-критичні статті. Держлітвидав України, Київ, 1950, стор. 163.
2. Богдан Певняк. Струнж, естетологія української поезії. Спільне видання "Української Народної Бібліотеки" і "Українського Слова", Берлін, 1922, стор. 211.
3. Там же, стор. 212.
4. З листа С. Руданського до брата Трицького. Лист писаний в Петербурзі 3 квітня 1859 року. Твори, том III, 1897, стор. 170 — 171.
5. Твори, том III, 1897, стор. 13 — 14.
6. Сергій Ефремов. Історія Українського Письменства, Львів-Ляйпдіг, 1924, стор. 79.

7. Богдан Лепкий. Стружн, стор. 211.
8. В. Забіля Слівя крізь слъозн. Львів, 1904, стор. 1.
9. Іван Франко, Ор. сіт. Стор. 164.
10. Сергій Єфремов. Ор. сіт. Стор. 43.
11. В рукописі С. Руданського помилково було позначено: "Псалма 109". Цілком очевидно, що має бути 136, а не 109.
12. Вперше це маловідома пісня Руданського була надрукована А. Крикським 1897 року в III томі творів Руданського, стор 172 — 173.
13. В. Гарноградський. Півня. В-во "Рад. Писемників", Київ, 1941. Вірш — "Пам'яті Шевченка".

KIEV PRINTERS LTD., 614 Richmond St. W., Toronto, Ont.